

NIŽE STRUČNE DOMAĆIČKE ŠKOLE U BOSNI I HERCEGOVINI (1952–1958)

Mina KUJOVIĆ
m_nuhic@yahoo.com

SAŽETAK: Niže stručne domaćičke škole su bile četverogodišnje škole za školovanje ženske omladine, otvarane su 1952. i 1953. godine u brojnim bosanskohercegovačkim gradovima, a zatvarane od 1957. do 1958. godine. Tokom šestogodišnjeg rada izvele su dvije generacije svršenih učenica. Ove škole nisu dobile svoj pravni status (rang) pa tako ni svršene učenice tih škola nisu mogle steći pravo stručno zvanje, ali su, osim novih znanja i stečenih vještina iz domaćinstva, mogle raditi kao pomoćne radnice u raznim ustanovama i preduzećima.

Ključne riječi: školovanje ženske omladine, domaćičke škole, niže stručne domaćičke škole, prosvjetno-domaćički tečajevi

Uvod

Ženske stručne i zanatske škole u određenom historijskom periodu otvarane su po bosanskohercegovačkim gradovima. To su bile škole u kojima je ženska omladina, koja nije mogla ili nije htjela nastaviti školovanje, dobivala određena znanja iz krojenja, šivanja i ručnog rada. Dobivena znanja korištena su u većini slučajeva za potrebe vlastitog domaćinstva. Uz to, ove su škole davale i kadar za učenje krojačkog zanata iako je poznato da su se zanati trebali učiti putem zanatskih naukovanja kod privatnih obrtnika. Kao i brojne druge, tako su i ove škole naslijeđene iz prethodnog, prijeratnog i poratnog perioda, a djelovale su do školske 1947/48. godine, kad je donijeta odluka o ukidanju stručnih i zanatskih ženskih škola. Do ponovnog otvaranja ovih škola

došlo je 1951/52. školske godine i to prvenstveno u većim gradskim centrima gdje su školovanje i radno zbrinjavanje ženske omladine postali ozbiljan problem. Bilo je i slučajeva da se ženskoj omladini otežavalo izučavanje nekog zanata, jer je radije korištena nekvalificirana ženska radna snaga. Stoga je i razumljivo da su na ponovno otvaranje ženskih stručnih škola utjecali više socijalni nego neki drugi faktori. Škole su ponovo otvarane na osnovu interesa i traženja pojedinih opštinskih i gradskih narodnih odbora iz brojnih bosanskohercegovačkih gradova.

Uvidom u dokumentaciju koja se odnosi na rad ženskih stručnih škola nakon njihovog ponovnog otvaranja saznajemo da je njihovo djelovanje bilo povezano s brojnim problemima koji su u različitim gradskim sredinama različito rješavani.¹

Najzastupljenije su bile niže stručne domaćičke škole (NSDŠ) koje su u nekim dokumentima nazivane i ženske stručne domaćičke škole. Otvarane su od 1951/52. školske godine, a počele su se zatvarati od 1957. godine. U okviru NSDŠ djelovali su povremeno i prosvjetno-domaćički tečajevi u trajanju od tri do šest mjeseci, a pohađale su ih najčešće djevojke i mlade žene u seoskim i prigradskim sredinama. Tečajevi su otvarani i nakon što su NSDŠ zatvorene, kako bi se nastavilo školovanje ženske omladine i kako bi se zbrinule stručne učiteljice koje su nakon zatvaranja NSDŠ ostajale bez zaposlenja.

¹ Dokumentacija je pohranjena u Arhivu Bosne i Hercegovine u arhivskim fondovima, Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH, 1951–1956 i Savjet za školstvo NR BiH, 1956–1958.

Otvaranje nižih stručnih domaćićkih škola tokom 1952/53. školske godine

Kako svršenice prosvjetno-domaćićkih tečajeva nisu dobijale nikakve školske kvalifikacije niti u školskom sistemu neki rang, počeli su se javljati zahtjevi za otvaranjem škola u kojima bi se obrazovala kvalificirana ženska omladina. Tokom jula i augusta 1952. godine na adrese svih gradskih i opštinskih narodnih odbora iz Sarajeva je stigao raspis Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH u kojem je navedeno kako u mnogim bosanskohercegovačkim sredinama postoji veliko zanimanje za otvaranje i rad domaćićkih škola za žensku omladinu. Navedenim raspisom uposlenici prosvjetno-kulturnih organa pri tim odborima bili su zaduženi da u svojim sredinama organizuju ponovno otvaranje nižih stručnih domaćićkih škola.² Povodom ovog raspisa, u Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH su iz sreskih i opštinskih odbora stigli različiti odgovori u kojima se izražava: veliko zadovoljstvo iz Visokog³ i Cazina⁴ do informacija kako u određenim sredinama nema uslova za njihovo otvaranje⁵, ali da za njih postoji veliki interes građanstva. Niže stručne domaćićke škole počele su se otvarati od 1952. i 1953. godine i u gradovima u kojima su za njihov rad osigurani veoma skromni materijalni i prostorni

uslovi. U Bosni i Hercegovini su do kraja školske 1952/53. godine otvorene 24 četverogodišnje niže domaćićke ženske škole, a do kraja sljedeće školske 1953/54. godine otvorene su još tri pa ih je bilo ukupno 27.⁶ S obzirom na specifičnosti ove vrste stručnih škola za koje su školske prostorije kao: radionice, dobro opremljeni radni kabineti, kuhinje, vrtovi i dvorišta bili preduslovi za uspješan rad, neznatan broj tih škola je samo djelimično ispunjavao uslove. Jedna od glavnih grešaka prilikom otvaranja ovih škola bila je u tome što su se one 1952/1953. školske godine otvarale i u onim gradovima u kojima nisu za njih postojali, niti osigurani, kako materijalni uslovi tako ni odgovarajući smještajni prostor.⁷ Rad ovih škola je u narednoj 1954/1955. godini bio težak jer se materijalni uslovi nisu popravili, a broj učenica se znatno povećao.⁸

Rad nižih stručnih domaćićkih škola

Niže stručne domaćićke škole su trajale četiri godine. Nastavni planovi i programi u tim školama utvrđivani su za svaki pojedini predmet. U ovim školama nastavnim programom je bilo predviđeno da se uče predmeti iz općeg obrazovanja po programima za osmoljetke, a zatim, kao stručni predmeti u školama je trebalo da se

predaju: domaćinstvo sa kuhanjem, krojenje, šivanje i ručni rad. Jedan od najvećih problema za rad u ovim školama tokom čitavog perioda njihovog trajanja bili su udžbenici. Samo su se neki udžbenici pisali i izdavali posebno za ove škole, a nabavljali su se u drugim republikama, dok su za većinu predmeta predavači predavali i ispitivali učenice bez udžbenika.⁹

U četverogodišnje niže domaćićke stručne škole u I razred upisivane su djevojčice sa svršenom osnovnom školom, a u II razred djevojčice koje su završile jedan razred neke druge srednje škole, najčešće gimnazije. Ovo nisu bile rangirane škole pa nisu ni svršenim učenicama davale određene kvalifikacije nego samo opće obrazovanje za žensku omladinu. Iz ovih škola učenice su mogle ići dalje na odgovarajuće zanate ili u srednje stručne škole. One djevojčice koje nisu išle na dalje školovanje u okviru ovih škola jedino su sticale neke vještine i obrazovanje koje su mogle koristiti u privatnom domaćinstvu. (Papić, 1981:163)

Na temelju podataka iz zbirnih izvještaja za školsku 1953/54. godinu iz 24 NSDŠ saznajemo da su te škole pohađale 2923 učenice.¹⁰ Tokom školske 1954/55. godine 27 NSDŠ pohađalo je 3340 učenica koje su bile raspoređene 127 odjeljenja.¹¹ Kad se uzmu u obzir uslovi pod kojima su škole radile i stručnost nastavnog kadra, mnoge su ostvarile veliki uspjeh.

² ABH, SPNK, br. 1150/1952, Ovaj raspis Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH iz jula 1952. godine je ujedno i jedini "zvanični akt" o otvaranju nižih ženskih stručnih domaćićkih škola. U *Službenom listu NR BH* nije objavljen niti jedan pravni propis koji se odnosi na otvaranje, odnosno zatvaranje (prestanak rada) ovih škola.

³ U odgovoru iz Visokog pisalo je kako je u tom mjestu takva škola već postojala pa vlada veliki interes građanstva za njeno ponovno otvaranje. Navedeno je kako za upis u prvi razred već ima 40 do 50 kandidatkinja, budućih učenica. Također, za otvaranje škole postoje potrebne prostorije te potrebni inventar i namještaj ženske škole koji "danas koristi Škola učenika u privredi (ŠUP), a koji će izvjesno vrijeme koristiti zajednički."

Iz Visokog su još javljali kako u gradu postoje dvije stručne učiteljice sa "solidnom stručnom spremom" i "dugogodišnjim praktičnim iskustvom."

⁴ Iz Cazina je javljeno kako će škola početi s radom u zgradi bivše Poljoprivredne škole i da su učionice već spremne.

⁵ U Vlasenici i Bratuncu.

⁶ U školskoj 1952/53. godini niže domaćićke škole su radile u sljedećim mjestima: Brčko, Stolac, Bosanski Novi, Zenica, Visoko, Trebinje, Maglaj, Bosanski Šamac, Mostar, Ljubuški, Cazin, Bijeljina, Prnjavor, Konjic, Derventa, Bosanska Gradiška, Gračanica, Sarajevo, Banja Luka, Doboje, Jajce i Čapljina.

⁷ ABH, SPNK, br. 9947 – Zbirni izvještaji nižih stručnih domaćićkih škola iz 24 grada o radu NSDŠ.

⁸ Uslovi za rad znatno su poboljšani u

školama u Gračanici, Brčkom i Bosanskom Novom, jer sutim školama dodijeljene odgovarajuće zgrade.

⁹ Zato je diktiranje gradiva u nastavi zauzimalo najveći dio izvođenju stručne nastave. Za opće predmete korišteni su odgovarajući udžbenici nižih razreda gimnazije, odnosno viših razreda osnovne škole.

¹⁰ ABH, SPNK, 4593/1954. Izvještaji svih 24 niže stručne domaćićkih škola zavedeni su pod jednim brojem.

¹¹ ABH SPNK, 296/1955 NSDŠ su radile u sljedećim gradovima: Sarajevo, Mostar, Zenica, Tuzla, Banja Luka, Jajce, Doboje, Konjic, Trebinje, Foča, Maglaj, Travnik, Bosanska Gradiška, Bosanski Šamac, Sanski Most, Gračanica, Derventa, Stolac, Lištica, Ljubuški, Brčko, Zvornik, Čapljina Bosanski Novi i Bijeljina.

Kriteriji za ocjenjivanje učenica su bili veoma različiti u pojedinim školama.¹² U analizama i izvještajima o ovim školama naročito je isticano da su učenicama i nastavnicima najvažniji predmeti bili šivanje, krojenje, domaćinstvo, nauka o ishrani i kuhanje. U školi su bili zastupljeni predmeti koji se predaju u nižim gimnazijama ili osmogodišnjim školama, osim stranog jezika. U NSDŠ su se upisivale djevojčice poslije završene osnovne škole, s 10 ili 11 godina, koje nisu bile ni tjelesno ni duševno (psihički) dorasle da ovladaju tako opširnim programima, usvoje znanja i da ih, pogotovo znanja iz stručnih predmeta, primjenjuju. (Papić, 1981:165)

Prije početka školske 1954/55. godine izvršena je revizija nastavnih planova i programa za I, II, III i IV razred NSDŠ jer su predstavljali veliko opterećenje, kako za učenice tako i za nastavnice. Smanjeni su općeobrazovni časovi jer je škola trebala biti pretežno stručna. U I i II razredu su smanjeni stručni predmeti, jer su djeca za njih bila još nedorasla. U godišnjim izvještajima iz NSDŠ bilo je malo primjedbi na ove izmijenjene planove i programe. Pomanjkanje udžbenika za pojedine stručne predmete: tekstilna tehnologija, nauka o ishrani, domaćinstvo, osnovi poljoprivrede i teorija kroja bili su veliki problem. Nastavnici su bili primorani na diktiranje gradiva što je oduzimalo dosta vremena, a djeca tog uzrasta nisu bila sposobna da pravilno i brzo bilježe predavanja.

Nastavni kadar u nižim stručnim domaćićkim školama

Na temelju podataka iz zbirnih izvještaja za školsku 1953/54. godinu iz 24 NSDŠ saznajemo da su nastavu

izvodili 106 redovnih i 71 honorarni nastavnik.¹³ U školskoj 1954/55. godini u 27 NSDŠ predavali su 152 stalna i 75 honorarnih nastavnika. Stanje nastavnog kadra prema školskom obrazovanju i stručnoj spremi bilo je dosta raznoliko.¹⁴ U NSDŠ bila je stalno prisutna potreba za stručnim učiteljicama, za predmete: domaćinstvo, nauka o ishrani, osnove poljoprivrede i praktično kuhanje. Većina stručnih učiteljica je bila osposobljena za tekstilnu struku (teorija kroja, šivanje i krojenje) i u nedostatku nastavnika za domaćinstva one su predavale i ovaj predmet. U nekim školama domaćinstvo su predavale i domaćice.

Rang nižih stručnih domaćićkih škola

Nižim stručnim domaćićkim školama ni prilikom osnivanja, a ni kasnije tokom rada, nije određen rang stručne škole niti određen sam status škole. Kad je prva generacija završavala IV razred, postavljala su se pitanja: da li će na kraju školske godine učenice polagati završni ispit, da li će moći nastaviti dalje školovanje i da li će im se u pogledu sticanja kvalifikacija u zanatstvu priznati u izvjesnoj mjeri školovanje u ovim školama. Na savjetovanju ženskih društava Bosne i Hercegovine koje je održano u Sarajevu 13. septembra 1954. godine nisu doneseni određeni zaključci, ali je kroz diskusije i završnu riječ na kraju savjetovanja došla do izražaja, između ostalog, ideja da treba učenicama koja će završiti NSDŠ priznati nivo osnovne škole, ukoliko žele da izučavaju zanat. Toj djeci je trebalo obavezno pružiti perspektivu za daljnje školovanje ili izučavanje zanata.

Ista pitanja i zahtjeve postavljali su roditelji učenica, jer su željeli da se njihove kćerke dalje školuju. Tim povodom Zavod za unapređenje domaćinstva je raspisao anketu u svim NŠDŠ i nakon njene obrade trebalo je odlučiti šta sa svršenom prvom generacijom učenica NSDŠ.¹⁵ U Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH trebalo je odlučiti o rangu NSDŠ te da li će učenice moći nastaviti daljnje školovanje; ili će to biti završne škole koje će ženskoj omladini dati samo određeno domaćićko obrazovanje; ili će to biti stručna domaćićka škola koja će polaznicama dati i određene kvalifikacije i zvanje. Ova odluka nije nikad donesena pa su NSDŠ do kraja svog djelovanja 1958. godine ostale škole bez utvrđenog ranga.

Zatvaranje nižih stručnih domaćićkih škola

Već je navedeno da su niže stručne domaćićke škole otvarane 1952. i 1953. godine u brojnim bosansko-hercegovačkim gradovima. Za otvaranje i početak rada ovih škola nije objavljen niti jedan akt u *Službenom listu NR BiH* nego su otvarane na temelju Raspisa Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Bosne i Hercegovine koji su dostavljeni u opštinske i sreske narodne odbore. Tako je bilo i s njihovim zatvaranjem. Sve odluke usvajane na sjednicama republičkih organa i nižim gradskim organima dostavljane su putem raspisa. U službenom glasilu NR Bosne i Hercegovine za period 1952-1957. godine nema "tragova" o njihovom otvaranju i zatvaranju. Nakon pet godina od njihovog otvaranja, na sjednici Savjeta za školstvo NR Bosne i Hercegovine održanoj 10. septembra 1956. godine

¹² Naprimjer, najbolja srednja ocjena u Maglaju iznosila je 3,77, a najlošija u Jajcu 2,55, a uslovi za rad škola su bili daleko bolji u Jajcu nego u Maglaju gdje su od svih škola bili najteži. Procenutualno je najviše prošlo učenica u školi u Gračanici (80%), a najmanje u Jajcu.

¹³ ABH, SPNK, 4593/1954.

¹⁴ Sa srednjom školskom spremom a) stručnih učiteljica: 115 stalnih i 6

honorarnih; b) završena: učiteljska i druga škola: 19 stalnih 31 honorarna; c) sa svršenom VPŠ: 14 stalnih nastavnika i 26 honorarnih; d) s fakultetskom spremom: profesora 4 stalna i 12 honorarnih.

¹⁵ SPNK, 205/1955. Raspis: Na sastanku u SPNK BiH nakon dosta diskusija formirana je komisija od 4 člana koja je trebala da razradi sistem domaćićkog

prosvjećivanja u širem pogledu i putem škole. Bilo je dosta prijedloga i diskusija u vezi s reorganizacijom domaćićkih škola: ili sukcesivno ukidanje ili doškolovanje i dokvalifikacije učenica koje već te godine završavaju NDŠŠ. Ipak, nisu doneseni nikakvi zaključci. O školovanju i obrazovanju ženskog kadra raspravljale su i ugostiteljska, trgovačka i zanatska komora.

zaključeno je da u "cilju definitivnog ukidanja ovih škola treba pristupiti njihovom sukcesivnom zatvaranju."¹⁶

U vezi s ovom odlukom svim opštinskim i sreskim odborima dostavljene su preporuke u tri tačke:

1. Da se u 1956/57. školskoj godini ne primaju učenice u I razrede.
2. Treba učenicama omogućiti da se upišu u neku drugu stručnu školu ili čak i u gimnaziju, a

omogućiti završetak škole učenicama II i III razreda dok one iz IV razreda trebaju završiti svoje školovanje.

3. Tamo gdje postoje uvjeti treba formirati centre za unapređenje domaćinstva koji su trebali preuzeti inventar NDSŠ. U vezi s upisom učenica ovih škola u druge škole u Savjetu za školstvo urađen je *Pravilnik* o polaganju dopunskih ispita za prelazak

učenica NSDŠ u druge srednje škole.¹⁷ Iz Savjeta za školstvo NR BiH opštinskim i sreskim odborima preporučeno je da se "u svojim sredinama usmjere na organizovanje prosvjetno-domaćičkih tečajeva putem centara za unapređenje domaćinstva". Na taj će način i veći broj stručnih učiteljica koje su nakon ukidanja škola ostale bez posla naći novo zaposlenje.

¹⁶ ABH Savjet za školstvo br. 1817/1956. Zapisnik sa sjednice Savjeta za školstvo na kojem je, između ostalog, navedeno kako ove škole puno koštaju, a malo daju. Da bi izašli iz ovog stanja potrebno je izvršiti temeljitu reformu ovih škola jer

ovakve kakve su danas puno koštaju, a ne daju željene rezultate i ne odgovaraju našoj stvarnosti. Na osnovu izloženog u ovoj školskoj godini neće se vršiti upis u I razrede NSDŠ, a ukoliko u pojedinim školama ima dovoljno školskog prostora,

stručnih učiteljica i potrebnog inventara, može se otvoriti prosvjetno-domaćički tečaj. U tečaj se mogu primiti samo polaznice iznad 15 godina starosti, a trajanje tečaja može biti 3, 5 i 10 mjeseci.

¹⁷ ABH Savjet za školstvo br. 2987/1956.

Izvori i literatura

Arhiv Bosne i Hercegovine (ABH): Fondovi: Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BH, (SPNK) 1951-1956. i

Savjet za školstvo NR BiH 1956-1958. Đorđe Pejanović (1953). *Srednje i stručne škole u Bosni i Hercegovini od početka do*

1941. Sarajevo: Svjetlost.

Mitar Papić (1981). *Školstvo u Bosni i Hercegovini, 1941.-1953.* Sarajevo: Svjetlost.

الموجز

مدارس التدبير المنزلي المهنية الدنيا في البوسنة والهرسك (1952-1958)

مينة كويوفيتش

افتتحت مدارس التدبير المنزلي المهنية الدنيا في الكثير من مدن البوسنة والهرسك بين عامي 1952-1953، وأغلقت بين عامي 1957-1958، وكانت مدة الدراسة فيها أربع سنوات وهي مخصصة لتعليم الفتيات. وخلال السنوات الست من عملها خرجت تلك المدارس جيلين من الخريجات، ولكن تلك المدارس لم تحصل على مكانتها القانونية فبقيت خريجاتها بدون مؤهل علمي معترف به، ولكنهن إضافة إلى المهارات التي اكتسبنها في التدبير المنزلي، كان بمقدورهن العمل عاملات في مختلف المؤسسات والشركات.

الكلمات الرئيسية: تعليم الفتيات، مدارس التدبير المنزلي، مدارس التدبير المنزلي المهنية الدنيا، دورات التعليم والتدبير المنزلي.

Summary

VOCATIONAL SCHOOLS FOR HOME-ECONOMICS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA (1952-1958)

Mina Kujović

Vocational home-economics schools were four-year schools designed for the education of girls and were opened in years 1952 and 1953 in numerous cities of Bosnia and Herzegovina and were subsequently closed in-between 1957 and 1958. During these six years, two generations of students graduated here. These schools were never given their legal status, therefore its graduates never attained their formal qualifications. However, the skills they learned enabled them nonetheless to get employment as assistant workers in many institutions and companies.

Keywords: schooling female youth, home-economics schools, educational house-keeping courses